

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НГУ В ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Фізична підготовка представляє собою органічну частину загальнолюдської культури, її особлива самостійна галузь спрямована на оздоровлення людини та розвиток її фізичних якостей. У військово-виховних закладах вищої освіти фізична підготовка виступає як необхідна частина способу життя курсанта, тому що є засобом задоволення життєво необхідних потреб у руховій діяльності, крім того, фізична культура сприяє гармонійному розвитку курсанта, фізичного вдосконалення й відображає певний ступінь фізичного розвитку курсанта, його рухових вмінь і навичок, дає йому змогу найбільш повно реалізувати свої можливості.

Свої освітні й розвиваючі функції фізична підготовка у військовому закладі вищої освіти найбільш повно здійснює в цілеспрямованому педагогічному процесі фізичного виховання. Розвиток науково-технічного прогресу призвів до значного збільшення навчальної інформації для курсанта, а ця обставина – до збільшення психоемоційного й фізичного навантаження на курсанта. У зв'язку із цим підвищується значення фізичної підготовленості курсантів, чия навчально-виховна діяльність в умовах сучасного науково-технічного прогресу має особливе значення. Важливим завданням є визначення критеріїв для оцінки рівня сформованості професійної компетентності в процесі фізичної підготовки з метою формування основних фізичних якостей та військово-прикладних навичок. Кожен критерій передбачає наявність конкретних показників, які можна оцінити, що дадуть змогу оцінити сформованість професійної компетентності.

Стаття присвячена розкриттю критеріїв та рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх офіцерів НГУ в процесі фізичної підготовки. Нами визначені та обґрунтовані такі критерії сформованості професійної компетентності в процесі фізичної підготовки: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, фізичний. Визначено три рівні сформованості професійної компетентності: високий, середній, низький.

Ключові слова: критерії, показники, рівні, професійна компетентність, фізична підготовка.

Постановка проблеми. Оцінка рівня сформованості професійної компетентності майбутніх офіцерів НГУ в процесі фізичної підготовки вимагає чітких відповідних критеріїв та показників. Оцінка ефективності навчального процесу здійснюється відповідно до положень відпрацьованими в теорії ефективності цілеспрямованих процесів.

Діагностування сформованості професійної компетентності майбутніх офіцерів НГУ – це розпізнання та вивчення їхніх істотних ознак, форм вираження як реалізованих цілей зазначеного процесу. Критеріями сформованості професійної компетентності є ознаки, на основі яких можна робити висновок про рівні цієї сформованості, оцінити результати впливу різноманітних засобів [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика оцінки ефективності навчального процесу, вибір методів, форм контролю, розробка критеріїв відображені в навчальній літературі та роботах вітчизняних і зарубіжних науковців: О. Вишневської, В. Черевка, П. Образцова, А. Уман, В. Пашута, В. Гащука, І. Криворучка, М. Мацішиної, Дж. Рассела, О. Торічного, О. Миро-

польської та ін. Стосовно оцінки ефективності навчального процесу з фізичної підготовки, в розвиток цього напрямку зробили внесок такі науковці: Л. Матвеев, А. Новиков, Н. Зубалій, О. Овчарук, Г. Кротов, Т. Круцевич, М. Рипа, Ю. Железняк, Б. Ашмарин, І. Тюх, В. Майер, А. Харченко, Ж. Холодов, О. Худолій та ін. Варто виділити характеристики, які визначають якість навчального процесу як об'єкта дослідження. До основних із них належать результативність, оперативність, ресурсомісткість. Відповідно до нашого дослідження ми розглядаємо результативність як основну властивість навчального процесу. Поняття «ефективність» трактується як властивість певного процесу, яка зумовлена його якістю та кількістю засобів, що беруть участь у процесі, а також конкретною ситуацією. Ефективність уможливорює виконання певного завдання, характеризується певним співвідношенням між отримуваним сумарним ефектом та сумарними витратами на створення та використання засобів, що беруть участь у процесі, його організацію та здійснення. Ефективність – це відносна характеристика, яка

відображує результативність навчального процесу, що зумовлена відношенням результату до витрат. Щодо нашого дослідження зауважимо, що в ефективність навчального процесу входить формування професійної компетентності майбутніх офіцерів НГУ, відповідність поставлених цілей отриманим результатам навчання. Вона оцінюється сукупністю нарощених здібностей, досягнутих обраним способом організації навчального процесу. Ефективність навчального процесу, як правило, характеризується збільшенням результатів за контрольний проміжок часу. Якість навчального процесу визначається рівнем досягнення цих результатів щодо чинних вимог.

Сутність поняття «критерій» відповідно до довідкової літератури – це мірило, вимоги, випробування для визначення оцінки, предмета, явища, ознака, взята за основу класифікація. Поняття «показник» трактується як свідчення, доказ, ознака чогось, переважно у множині – наочне вираження досягнень у цифрах або графічно. Він дає змогу виявити, на якій стадії формування професійних компетентностей знаходиться курсант. Критерій також дає змогу оцінити рівень сформованості професійних компетентностей курсанта за окремими показниками, оцінити рівень його самовиховання та здатності до самооцінки.

Критерії показують ефективність та якість освітнього процесу, залежність результату від часу. Визначення критеріїв є дуже важливою проблемою для формування професійних компетентностей офіцерів Національної гвардії України та особистості загалом із метою формування певних якостей. Критерій, за яким визначають компетентність, має бути розгорнутим, поєднувати дрібні одиниці виміру, які дають змогу відрізнити один рівень сформованості якості від іншого. Такими одиницями є показники. Показники – це характеристики досліджуваного об'єкта, які опосередковують зв'язок між його характеристиками, за якими ми спостерігаємо та не спостерігаємо між об'єктом та суб'єктом пізнання. Саме показник і є вимірювачем критерію. Один критерій може мати кілька показників [1].

П. Городов вважає критерієм показник, на підставі якого можна говорити про ефективність навчання та виховання взагалі та того чи іншого педагогічного засобу і прийому впливу зокрема [2, с. 43].

Ю. Бабанський пропонує визначити ефективність навчально-виховного процесу за кількома критеріями, головними з яких він вважає якість розв'язання освітніх завдань, витрати часу в навчально-виховному процесі [3, с. 12].

Усі критерії відображають якість та ефективність освітнього процесу, пов'язані з раціональним розв'язанням навчально-виховних завдань, показують залежність від часу, вказують на відпо-

відність результату поставленій меті професійної підготовки офіцера.

Критерії мають бути простими та доступними для використання та розуміння, охоплювати всі елементи структури явища, що вивчається, давати змогу оцінювати рівні розвитку процесу, що вивчається, за допомогою критеріїв мають встановлюватися зв'язки між усіма компонентами досліджуваної системи, вони мають бути розкриті через низку специфічних ознак, які відбивають всі структурні компоненти професійної компетентності.

У процесі визначення критеріїв необхідно дотримуватися певних вимог, що висувуються до педагогічних досліджень: об'єктивність і цілісність; ефективність, надійність і висока ймовірність, спрямованість.

Мета статті – визначення рівнів для діагностики та прогнозування сформованості професійної компетентності майбутніх офіцерів НГУ в процесі фізичної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Розробляючи критерії та показники сформованості професійної компетентності офіцерів Національної гвардії України, ми вважаємо, що об'єктивною основою критеріїв є практичні справи та вчинки курсантів, а суб'єктивною складовою частиною є мотиви цієї діяльності, в яких розкривається суспільно значущий зміст професійної діяльності.

Аналіз процесу формування професійної компетентності майбутніх офіцерів НГУ в процесі фізичної підготовки, а також наукової літератури дає змогу виділити такі критерії, показники та рівні для оцінки його ефективності: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, фізичний.

Мотиваційно-ціннісний критерій представлений показниками, що характеризується потребою, прагненням майбутніх офіцерів до оволодіння професійної компетентності, усвідомлення значущості саморозвитку та самовдосконалення, а також вираженістю професійних пізнавальних мотивів в процесі навчання у військовому навчальному закладі.

Розкриємо сутність кожного рівня мотиваційно-ціннісного критерію:

– високий рівень передбачає наявність у майбутніх офіцерів явних професійних та пізнавальних мотивів до навчання та занять на різних формах фізичної підготовки, прагнення до самовдосконалення;

– середній рівень характеризується достатнім рівнем розвитку професійних та пізнавальних мотивів;

– низький рівень відповідає слабкому розвитку професійних та пізнавальних мотивів, фізичний розвиток та вдосконалення відбувається тільки під керівництвом викладача чи командира;

– критичний рівень характеризується відсутністю пізнавальної та професійної активності.

Проводячи аналіз публікацій та навчальної літератури [4–7], робимо висновок, що автори зазначають важливість проблеми мотивації, активності майбутніх офіцерів у навчальному процесі, а також питання ціннісного характеру. Це пов'язано з тим, що основу фізичної підготовки становить фізичне тренування, в процесі якого майбутні офіцери та викладач взаємодіють посередньо. В цих умовах рівень мотивації є основним вирішальним фактором, що впливає на результативність навчального процесу.

При оцінюванні мотиваційної та ціннісної складової частини майбутніх офіцерів у військовому навчальному закладі доцільно визначити самооцінку професійної діяльності та мотиви пізнавальної діяльності, що буде виражено в балах, виставлених відповідно до суб'єктивної значимості цінностей, цілей пізнавальної та професійної діяльності. Обробка отриманих результатів відбувається шляхом підрахунку та порівняння середніх балів, що відображають враженість розглянутих мотивів по контрольних групах.

Складником процесу формування професійної компетентності майбутніх офіцерів є теоретична та методична підготовка, що забезпечує формування в них знань, а також методичних умінь та навичок.

Оцінка теоретичних знань проводиться під час поточного, проміжного та підсумкового контролів шляхом відповіді на одне питання за усім вивченим матеріалом, усно або письмово. Рівень теоретичних знань оцінюється так:

– *«високий рівень»* – якщо відповідь правильна і повна;

– *«середній рівень»* – якщо відповідь правильна, але недостатньо повна або викладена з незначними помилками;

– *«низький рівень»* – якщо відповідь в основному правильна, але викладена неповно або з окремими незначними помилками.

Методична підготовленість майбутніх офіцерів перевіряється та оцінюється за якістю виконання методичних завдань, включаючи практичні дії з організації та проведення фізичної підготовки. За рішенням викладача завдання виконуються повністю або частково. Виконують методичне завдання відповідно до теми чи розділу фізичної підготовки, а оцінювання відбувається так:

– *«високий рівень»* – якщо завдання виконано правильно та впевнено;

– *«середній рівень»* – якщо завдання виконано правильно, але невпевнено;

– *«низький рівень»* – завдання виконано в основному правильно, але невпевнено з незначними помилками.

У процесі оцінювання методичного завдання також враховуються зовнішній вигляд майбутнього офіцера, стройова виправка.

Важливі уміння назвати, чітко показати та пояснити вправу, вибрати раціональну методику навчання та управляти військовослужбовцями, попереджувати й виправляти помилки, здійснювати страховку та надавати допомогу військовослужбовцям, правильно дозувати фізичне навантаження та визначати функціональний стан.

Загальна оцінка з методичної підготовленості складається з оцінок за теоретичні знання та виконання методичного завдання і визначається так:

– *«високий рівень»* – якщо оцінка з методичного завдання «високого рівня», а теоретичного знання – не нижче «середнього рівня»;

– *«середній рівень»* – якщо оцінка з методичного завдання та теоретичного знання не нижче «середнього рівня»;

– *«низький рівень»* – якщо обидві оцінки «низького рівня» або якщо теоретичні знання оцінені як «незадовільно», а методичне завдання – «середній рівень».

У цифровому вигляді це можна зобразити через середній бал за навчальну групу.

Метою фізичної підготовки є забезпечення необхідного рівня фізичної підготовленості майбутніх офіцерів для виконання завдань за призначенням, основним критерієм ми виділяємо фізичний.

Показником цього критерію є збалансований розвиток основних фізичних якостей, прикладних рухових навичок та здатність вільно виконувати всі вправи згідно з програмою навчання, що в сукупності становить зміст практичної підготовки.

Розвиток основних фізичних якостей – це цілеспрямований вплив на організм майбутніх офіцерів шляхом дозованого фізичного навантаження. До основних методів розвитку фізичних якостей зараховують рівномірний, повторний, змінний, інтервальний, змагальний, контрольний.

Рівномірний метод передбачає рівномірне розподілення навантаження впродовж усього часу виконання вправ.

Повторний метод передбачає виконання вправ у кілька підходів через інтервал відпочинку, тривалість яких визначається повним відновленням функцій (за частотою серцевих скорочень).

Змінний метод передбачає зміну навантаження впродовж часу виконання вправ.

Інтервальний метод передбачає виконання вправ у кілька підходів за суворо визначеним часом, тривалість відпочинку між підходами або виконання кількох підходів за визначений для кожного підходу час.

Змагальний метод передбачає виконання вправ в умовах змагального напруження.

Контрольний метод передбачає виконання вправ із великою інтенсивністю з метою перевірки необхідного рівня розвитку фізичних якостей.

Основні фізичні якості, які забезпечують рухову діяльність майбутніх офіцерів у військовому ЗВО, – сила, швидкість, спритність, витривалість.

Сила – це здатність організму долати зовнішній опір за рахунок м'язових зусиль. Розвивається шляхом вправ зі значним напруженням м'язів, піднімання та перенесення ваги, силові вправи на багатопролітних снарядах та силових тренажерів. Для перевірки цієї якості використовують такі вправи: підтягування на перекладині, підйом з обертом на перекладині, ривок гіри тощо.

Швидкість – це здатність здійснювати рухові дії за мінімальний час. Розвивається у процесі виконання вправ, що потребують швидкої реакції на команди та сигнали, швидкісних та швидкісно-силових рухів. Перевіряють якість вправами, такими як біг на 100 м, біг 10х10 м, подолання загальновійськової смуги перешкод.

Спритність – це здатність виконувати скоординовано і точно, а також своєчасно і раціонально справлятися з новими завданнями, що раптово виникають. Розвивають справами на гімнастичних снарядах, стрибками, акробатичними вправами, спортивними іграми та ін. Для перевірки цієї якості використовують комплекси вільних вправ, комплекси рукопашного бою та ін.

Витривалість – це здатність тривалий час виконувати роботу на високому рівні без зниження її ефективності та протистояти стомленню в процесі службово-бойової діяльності. Витривалість може бути загальною та спеціальною. Вона зумовлюється фізіологічними можливостями організму. Засобами розвитку витривалості є прискорене пересування, пересування на лижах, подолання перешкод, плавання, спортивні та рухливі ігри [8, с. 12–24].

Основні прикладні рухові навички сприяють підвищенню стійкості організму майбутніх офіцерів до впливу несприятливих факторів як професійної діяльності, так і навколишнього середовища, виховання морально-вольових якостей та психологічної стійкості, формування готовності до перенесення екстремальних фізичних та психологічних навантажень, вдосконалення бойової злагодженості підрозділу.

До основних прикладних рухових навичок зараховують: навички в пересуванні по пересіченій місцевості, пересування на лижах, виконання марш-кидків, подолання перешкод, військово-прикладне плавання, рукопашний бій.

Під час перевірки фізичної підготовленості майбутніх офіцерів виносять на контроль вправи по основних фізичних якостях у такій послідовності: вправи на спритність та швидкість, силові вправи, прийоми рукопашного бою, подолання перешкод, вправи на витривалість, плавання. Для перевірки призначаються 3–5 вправ, які характеризують різні фізичні якості.

Оцінка фізичної підготовленості майбутнього офіцера складається з оцінок, отриманих ним за виконання всіх призначених для перевірки фізичних вправ:

– *«високий рівень»* – гармонійний розвиток основних фізичних якостей та прикладних навичок, здатність вільно виконувати вправи за навчальною програмою;

– *«середній рівень»* – достатній рівень розвитку основних фізичних якостей та прикладних навичок, під час виконання вправ за програмою навчання допущені помилки, що не впливають на цілісність виконання вправ на середньому рівні;

– *«низький рівень»* – рівень розвитку основних фізичних якостей та прикладних навичок низький, слабкі показники в процесі виконання вправ за програмою навчання.

В оціночному вигляді ефективність можна виразити через середній бал за весь навчальний взвод. Для оцінки ефективності за цими критеріями вважаю за доцільне виділити три рівня сформованості професійних компетенцій: «високий рівень», «середній рівень», «низький рівень».

«Високий рівень» характеризується високою активністю та мотивацією майбутніх офіцерів у пізнавальній діяльності та саморозвитку в процесі навчання, наявністю системних теоретичних знань, методичних вмій та військово-прикладних навичок, здатністю вільно виконувати вправи відповідно до навчальної програми.

«Середній рівень» характеризується достатнім рівнем активності та мотивації до саморозвитку та пізнавальної діяльності в навчальному процесі, але недостатньою самостійністю, наявністю теоретичних знань, впевненими методичними вміннями, достатнім рівнем розвитку основних фізичних якостей та військово-прикладних навичок. Під час виконання вправ присутні незначні помилки, що не впливають на цілісність виконання.

«Низький рівень» характеризується слабкою активністю та мотивацією до саморозвитку та пізнавальної діяльності в процесі навчання, обмеженими несистемними знаннями, слабкими методичними вміннями, явною невпевненістю в діях, низьким рівнем розвитку основних фізичних якостей та військово-прикладних навичок, слабкими показниками в процесі виконання вправ відповідно до навчальної програми.

У практичному плані вищезазначені рівні сформованості професійної компетентності відповідно до Інструкції з організації фізичної підготовки в НГУ складаються з оцінок із фізичної та методичної підготовки:

– *«високий рівень»* – якщо оцінка з фізичної підготовки «високого рівня», а з методичної – не нижче «середнього рівня».

– *«середній рівень»* – якщо оцінка з фізичної підготовки не нижче «середнього рівня», а з методичної – не нижче «низького рівня».

– *«низький рівень»* – якщо обидві оцінки «низького рівня».

Висновки і пропозиції. Відповідні рівні можна використовувати для діагностики та прогнозування процесу формування професійної компетентності майбутніх офіцерів у військовому ЗВО. Наведені нами рівні сформованості професійної компетентності відповідають завданню диференціації досліджуваних груп майбутніх офіцерів, діагностики та прогнозу формування професійної компетентності. Загалом наведені вище рівні відповідають традиційним критеріям для оцінки. Безсумнівно, складно оцінювати та стверджувати про стовідсоткову достовірність результатів визначення сформованості професійної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фізичної підготовки, але запропоновані рішення не претендують на це. Пов'язано це з тим, що педагогічна діяльність дуже складна та багатогранна.

Вважаємо доцільно використовувати під час оцінювання формування професійної компетентності майбутніх офіцерів НГУ в процесі фізичної підготовки такі критерії та показники, як мотиваційний, когнітивний, фізичний.

Список використаної літератури:

1. Бухун А.Г. Розвиток громадянської компетентності майбутніх офіцерів Національної гвардії України у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Полтава, 2017. 536 с.
2. Городов П.Н. Оптимізація виховання у вищій військовій школі : навч. посібник. Москва : ВПА, 1983. 63 с.
3. Бабанский Ю.К. Оптимізація навчально-виховного процесу : навч. посібник. Москва : Просвіта, 1982. 192 с.
4. Гашук В.А. Визначення критеріїв та показників деонтологічної підготовленості майбутніх офіцерів-прикордонників. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія* : збірник наук. праць / ред. кол. Шахов В.І. (голова) та інші. Вінниця : ТОВ "Нілан ЛТД", 2014. Вип. 42. 1. С. 131–135.
5. Турчинов А.В. Формування здоров'язберігаючої компетентності майбутніх офіцерів Національної гвардії України у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Хмельницький, 2017. 533 с.
6. Худолій О.М. Чинники, що впливають на ефективність навчання фізичним вправам хлопчиків молодших класів. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/TMFV_2013_1_4.
7. Пономарьова Г.Ф. Система виховної роботи у вищих педагогічних на-вчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07 «Теорія і методика виховання». Сєверодонецьк, 2016. 525 с.
8. Інструкція з організації фізичної підготовки в Національній гвардії України : інст. / Лещеня С.В., Орленко І.П., Мелешко А.О., Забродський С.С. Під заг. ред. засл. працівника фізичної культури і спорту України Мальцева О.Н. Київ, 2014. 140 с.

Liybchich R. Criteria, indicators and levels of formation of professional competence of the future officers of the NGU during the process of physical training

Physical training is an organic part of human culture; its special independent branch, aimed at improving human health and developing its physical qualities. In higher education military institutions, physical training is a necessary part of the cadet's lifestyle, because it is a means of meeting the vital needs of motor activity, moreover, physical training promotes the harmonious development of the cadet, physical perfection and reflects a certain degree of physical development of the cadet, his motor skills and abilities, allows him to fully realize his capabilities.

In the military institution of higher education physical training carries out its educational and developing functions most fully in the purposeful pedagogical process of physical education. The development of scientific and technological progress has led to a significant increase in educational information for the cadet, and this circumstance – to an increase in psycho-emotional and physical load on the cadet. In this regard, the importance of the physical fitness of cadets, whose educational activity in the conditions of modern scientific and technological progress is of particular importance, is increasing. An important task is to determine the criteria for assessing the level of occupational competence in the process of physical training in order to form the basic physical qualities and military applied skills. Each criterion assumes that there are specific indicators that can be assessed that will allow the assessment of the formation of professional competence.

The article is devoted to revealing the criteria and levels of professional competence of future officers of the NGU in the process of physical training. We have defined and substantiated the following criteria for the formation of professional competence in the process of physical training: motivational-value, cognitive, physical. There are defined four levels of professional competence: high, medium, low and critical.

Key words: criteria, indicators, levels, professional competence, physical training.